

Политическата хегемония на ГЕРБ

Антоний Тодоров

(текст за сборник в чест на проф. Петър-Емил Митев)

Статията дискутира основанията за установената към 2016 г. политическа хегемония на ГЕРБ в България. Представени са подробни данни за динамиката на електоралната подкрепа за ГЕРБ от създаването ѝ през 2006 г. до днес. Показана е териториалната имплантация на партията през местните избори за кмет на община. Анализиран е профилът на избирателите на ГЕРБ. Статията обсъжда характера на партията на основата на нейните програмни документи, нейният устав и аналитичните текстове на политолозите. ГЕРБ се квалифицира като умерено консервативна, популистка и центристка партия, чувствителна към националистически идеи, но проевропейска, отворена към всички всенародна партия. Освен тази характеристика, основание за нейната политическа хегемония е и слабостта на нейните политически опоненти.

ГЕРБ, политически партии в България, избори, електорално поведение

The article discusses the reasons for the present political hegemony of GERB party in Bulgaria. It gives also detailed data on the dynamics of the electoral support for GERB since its foundation in 2006 until today. The territorial embedding of the party in local elections for mayors is analyzed as well as the profile of the voters of GERB. The article discusses the nature of the party on the basis of its programme documents, its statutes and some analytical texts of political scientists. GERB is categorized as a moderate conservative, populist and centrist party, sensitive to nationalist ideas, but pro-European, a catch-all party. Besides its characteristics, one major reason for its rise to the political hegemony is the weakness of its political opponents.

GERB, political parties in Bulgaria, elections, electoral behaviour

Когато през 2009 г. ГЕРБ спечели парламентарните избори и състави първото си правителство, повечето наблюдатели не предричаха дълголетие на тази партия, която изглеждаше като нов вариант на НДСВ. Победата изглеждаше ситуационна след като предишната тройна коалиция на БСП, ДПС и НДСВ натрупа достатъчно негативи, за да бъде отхвърлена от избирателите. Очакванията бяха за промяна, но не и завръщане на старите партии от „Синята коалиция“. В тези условия излизането начело на ГЕРБ беше очаквано, но не беше очаквано трайното наместване на партията в политическата система. Причината за последното предположение тогава беше, че електоралната подкрепа за новата (макар и вече на 3 години) партия тогава е много разнородна, както социално, така и политически – ГЕРБ привлече най-вече бивши избиратели на НДСВ, самите те по-стари избиратели на СДС, но най-вече на множество по-малки партии, които практически после изчезнаха от електоралната сцена. Събитието изглеждаше като реванш на мнозинството разочаровани избиратели и на „малките“, срещу „големите“, но с очевидната разнородност и предполагаема нетрайност на новия политически проект. Седем години по-късно ГЕРБ може да отчете, че на всички избори оттогава (парламентарни, президентски, местни, европейски) излиза на първо място по броя на подадените гласове, при това въпреки съпътстващите политически скандали и кризи, като

например тази от 2013 г. Това явление очевидно се нуждае от по-внимателен анализ, за да разберем основанията на затвърдилата се вече фактическа политическа хегемония на ГЕРБ.

Появата на ГЕРБ през 2006 г. е в специфичен политически контекст. През 2005 г. парламентарните избори извеждат БСП начело, но без мнозинство в парламента, което води до създаването на тройната коалиция, включила и двете партии на предишното управляващо мнозинство – НДСВ и ДПС. На същите избори в парламента влиза и новосъздадената национал-популистка партия „Атака“. Най-разочаровани в тази ситуация изглеждат избирателите на „сините“ (наследниците на СДС, разцепил се поредно през 2004 г. с появата на партията на Иван Костов ДСБ). На президентските избори през 2006 г. „сините“ изживяват поредно разочарование – техният кандидат не достига до балотаж и остава трети. Изборите са спечелени за втори път от Георги Първанов (БСП). България става член на ЕС през 2007 г. и тогава, през май, са проведени първите избори за Европейски парламент. Тогава е и първото участие на новосъздадената партия ГЕРБ на национални избори.

Възходът на ГЕРБ

Политическата динамика, която доведе от поредицата спечелени от ГЕРБ избори през 2009-2016 г. и до нейната политическа хегемония започва с извънредните избори за кмет на София през октомври-ноември 2005 г.¹ На тях се кандидатира дотогавашният главен секретар на МВР Бойко Борисов, неформален ръководител на гражданското сдружение „Граждани за европейско развитие на България“. На първия тур на изборите за кмет на София Борисов получава 126 744 гласа – евентуалното електорално ядро на бъдещата управляваща партия. На втория тур е подкрепен от отпадналите кандидати на НДСВ и СДС в София, но също и от избиратели на новата партия „Атака“, и получава 223 577 гласа. Началото е обнадеждаващо, но подкрепата не е толкова ентусиазирана – на втория тур участието на избирателите в София (30,4%) е по-ниско от първия тур (32,8%)². Две години по-късно, ГЕРБ за първи път като партия участва в изборите за Европейски парламент – подкрепят ги 627 693 избиратели и ги поставят на първо място. Същата година на редовните кметски избори в София Бойко Борисов е избран на първия тур с 203 364 гласа, а партията печели кметски места в общо 41 общини. Така се стига до парламентарните избори през 2009 г. спечелени от ГЕРБ с 1 678 641 гласа. Всъщност в цялата досегашна електорална история на партия ГЕРБ това е още непостигнат връх, както показва следната графика на получените от кандидатите ѝ гласове на различните избори след 2007 г.³

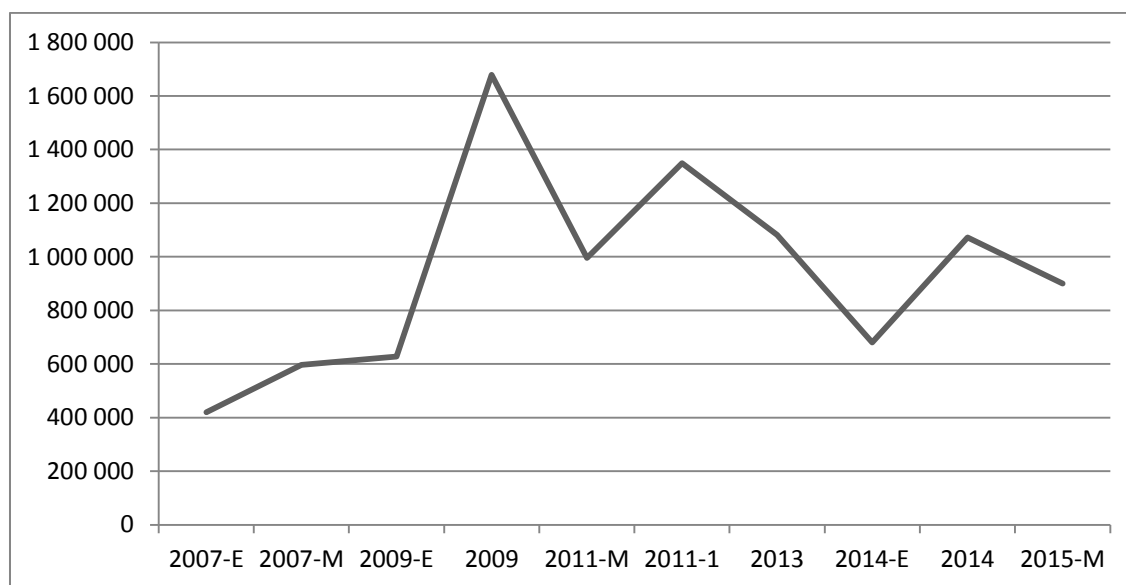
---

¹ Тогава столичният кмет (избиран последователно през 1995, 1999 и 2003 г.) Стефан Софиянски, избран за народен представител, се оттегля и са свикани извънредни кметски избори.

² <http://www.mediapool.bg/boiko-borisov-e-noviyat-kmet-na-sofiya-news110798.html>.

³ Данните за изборите са от сайта на ЦИК. (<http://portal.cik.bg/>)

Графика 1: Динамика на изборните резултати за кандидатите на ГЕРБ (2007-2015)

Легенда: Е – европейски избори; М – местни избори; 2011-1 – президентски избори 1 тур; 2009, 2013, 2014 – парламентарни избори

Годината 2007 е преломна в утвърждаването на ГЕРБ като партия, която е основен опонент на БСП, защото я вписва като основен фактор на опозицията ляво-дясно. На европейските избори през същата година ГЕРБ надминава (макар и с малко) подадените за кандидатите на правителствената тогава БСП гласове: 420 001 срещу 414 786. Следва ги ДПС с 392 650 гласа. Но това е само началото на един процес, в който ГЕРБ ще измества все повече БСП.

Резултатите от местните избори същата година показват, че основният политически дебат оттук насетне ще се развива между БСП и ГЕРБ. ГЕРБ са получили повече гласове (сами или в коалиция) от БСП (сама или в коалиция) – разликата е от 80 000 гласа или около 2,5% от гласувалите. По брой на спечелените мандати в ОС, обаче, БСП тогава все още има преднина (1229) пред ГЕРБ (990). Също така БСП е представила кандидати за ОС в най-много общини – 241 от всичките 264, докато ГЕРБ са представили кандидати в 220 общини. БСП печели и най-много кметове на общини – 73, срещу 41 на ГЕРБ. Вярно е обаче, че ГЕРБ има малко повече избрани кметове в областни градове (10 от 28, сред които и кметът на София), докато БСП има избрани кметове в 9. Независимо от това, коя от двете партии е получила превес на местните избори през 2007 г., очевидно е, че между тях ще се разпределя основната част от политическото влияние през следващите години.

Две години по-късно, през 2009, ГЕРБ печели парламентарните избори. След това тенденцията се обръща – ГЕРБ остава начело, но с по-малко получени на изборите гласове: на президентските избори през 2011 (1-ви тур) те са 1 349 380, на извънредните парламентарни избори през 2013 г. са 1 081 605, на европейските избори през 2014 г. – 680 838. Вярно, става дума за различни избори и резултатите от тях трудно могат да бъдат подредени в една обща редица, но тенденцията се очертава така: възход на подкрепата през 2007-2009, спад на подкрепата след това, но и стабилизиране на електората в границите на 1 милион избиратели (плюс-минус 100 000). Прави впечатление, че от 2011 г. насам на местните избори ГЕРБ успяват

да мобилизират почти изцяло избирателите си, независимо че изобщо на такива избори участието на избирателите е по-ниско от парламентарните. Забелязва се също така и добра мобилизация на избирателите на европейските избори през 2014 г.

Все пак кризата от 2013 г. довела до оставката на първото правителство на Бойко Борисов не остава без последици за ГЕРБ. Новите парламентарни избори през 2014 г. показват ясно, че няма съгласие за това, кой да управлява. Победилата партия ГЕРБ има 84 места в Народното събрание, при 97 през 2013 и 117 през 2009. Но въпреки това броят на избирателите на партията се запазва (загубата спрямо извънредните избори през 2013 г. е незначителна). ГЕРБ не получава надмощие, позволяващо им да формират сами правителство, но и никой друг не е дори близо до възможността да произведе друго мнозинство без ГЕРБ. Така нещата изглеждат без промяна – ГЕРБ отново са първи, въпреки че бяха принудени да се оттеглят след протестите от началото на 2013 г. Затова през 2014 г. търсят една трудна коалиция (първоначално с Реформаторския блок, АБВ и негласно с Патриотичния фронт). И въпреки това партията успява да запази основната част от електората си на местните избори през 2015 г., като дори значително увеличава броя на своите общински кметове.

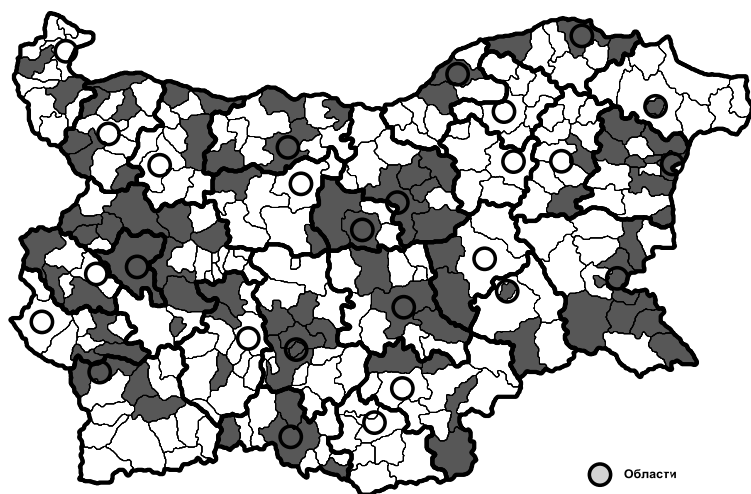
Таблица 1: Получени гласове на различните избори и кметски места от кандидатите на ГЕРБ (2007-2015)

Година на изборите	Парламентарни	Президентски (1-ви тур)	Местни (за ОС)	Европейски	Кметове на общини
2007			596 631	420 001	41
2009	1 678 641				
2011		1 349 380	996 386		88
2013	1 081 605				
2014	1 072 491			680 838	
2015			900 000 ⁴		121

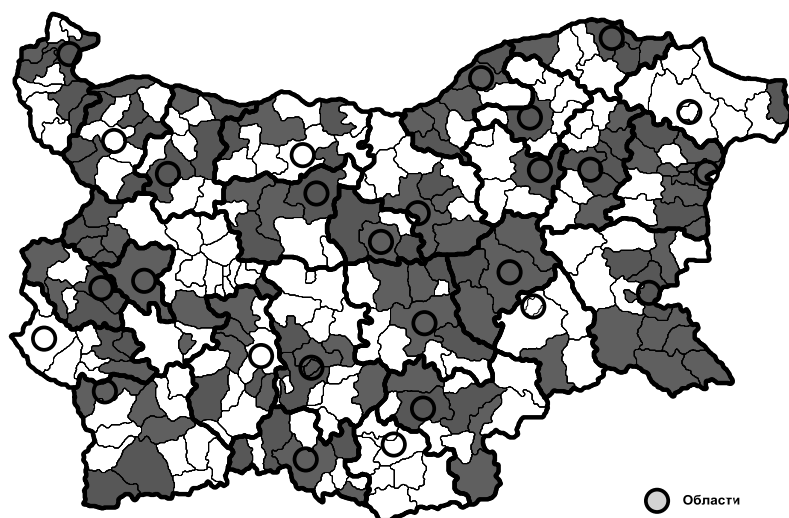
ГЕРБ има и сериозно присъствие в институциите. През 2011-2013 г. негови представители формират еднопартийното правителство, а след 2014 са основно ядро в коалиционното правителство. Представител на ГЕРБ заема президентската позиция (2011-2016), партията има значително присъствие в местната власт: през 2011 г. има 1600 общински съветници (990 през 2007), 88 кмета на общини (41 през 2007), от които областните кметове са 15 (10 през 2007). На местните избори през 2015 г. ГЕРБ има вече 121 общински кмета (46%), както и 22 от 28-те областни кмета (79%). Тук прогресията е видима – макар общата електорална подкрепа за 2009-2015 г. да е намаляла, политическите позиции на партията са се увеличили и вече може да се говори за действителна политическа хегемония на ГЕРБ.

⁴ Данните са по оценъчно пресмятане на агенция „Медиана“.

Графика 2: Карта на кметовете избрани с листите на ГЕРБ през 2011

Графика 3: Карта на кметовете избрани с листите на ГЕРБ през 2015

В 19 общини ГЕРБ печели кметското място за трети път през 2015 г., сред тях областните градове Бургас, Габрово, Пловдив, София и Стара Загора. В 72 общини (от общо 265) ГЕРБ печели мястото два поредни пъти.

Успоредно със стабилизирането на общия размер на електоралната подкрепа на национално равнище, ГЕРБ постепенно заема мястото на други партии в местната власт, което е показателно за характера на партията. От първоначално спечелените през 2007 г. 41 общини (кметски места) 20 са били преди на БСП, 9 на СДС, 1 на ДПС и 11 на по-малки партии и независими кандидати. През 2011 г. от общо 88 общински кметски места на ГЕРБ, 12 са били

преди на БСП, 1 на ДПС, 1 на сините и 4 на независими. През последните общински избори от 2015 г. ГЕРБ има вече 121 кметски места, като 22 са били преди това на БСП, 2 на ДПС, 2 на сините и на независими и малки партии. Заключениеето може да бъде, че ГЕРБ концентрира подкрепа за сметка на малките партии и независимите кандидати, но най-вече за сметка на БСП (54 общини са сменили кметовете си за периода 2007-2005 г. в тази посока). На практика ГЕРБ измести БСП от хегемонната ѝ позиция сред общинските кметове, която практически съществуваше от 1995 г. Това не успя да направи НДСВ, която остана партия на столицата и областните градове, докато ГЕРБ успя да се имплантира и в малките общини.

Разбира се, тази промяна има и своите обяснения: достъпът до европейските структурни фондове след 2007 г. прави общините (при липса на междинно равнище на самоуправление) силно зависими от правителството. Много кметове смениха партийната си принадлежност, не само да за бъдат евентуално преизбрани с помощта на управляващата партия ГЕРБ, но и за да получават подкрепа по отношение на европейските фондове.

От друга страна, макар ГЕРБ да излиза първа политическа сила на всички избори от 2007 г. насам, партията никога не е постигала абсолютно мнозинство, нито в подадени гласове, нито в места в парламента. Тя стабилизира електоралната си подкрепа в една широка клиентела, която към 2016 г. е най-голямата в сравнение с останалите политически партии.

Какво е ГЕРБ?

За характера на тази партия има не малко разсъждения и аргументирани тези. Българската „Википедия“ представя партия ГЕРБ като „дясноцентристка консервативна политическа партия“, основана през декември 2006 година по инициатива на тогавашния кмет на София Бойко Борисов на основата на създаденото по-рано през същата година гражданско сдружение с име „Граждани за европейско развитие на България“ и абревиатура „ГЕРБ“. Но същият текст пояснява, че „съкращението ГЕРБ не е абревиатура от Граждани за европейско развитие на България, както погрешно се смята по аналогия с едноименното сдружение, а е дума, официално название на партията, съгласно нейния устав.“ „Политическа партия ГЕРБ“, както предпочитат да я назовават мнозина от нейните публични лица, е странно словосъчетание, ако се приеме, че не е съкращение от наименованието на предхождащото я сдружение.

В „Политическата рамка“, текст от първите парламентарни избори на партията през 2009 г., е заявено: „ГЕРБ е партия, която вярва в християндемократическите принципи. Нашите корени са в християнството, семейството и традиционните ценности, които са изключително важни в днешния несигурен свят!“ И продължава, че партията е за „либерална демокрация, която се основава на свободата, отговорността, просперитета, солидарността и справедливостта“. „Наред с това, че приема християнските ценности като основа на традициите, които поддържа, ГЕРБ е партия на всички българи, които искат промяна за България!“ В своята Програма от 2013 г. (текстът е от 200 стр.) партията се самоописва така: „ГЕРБ е най-голямата центристско-дясна партия в България, член на семейството на Европейската народна партия – силата с най-голямо влияние в Европейската комисия и в Европейския парламент.“

Действително ГЕРБ поставя акцент върху своята дясно-центристка и християнска идентичност, най-вероятно, за да се впише в християндемократическото семейство на ЕНП. В много случаи лидерът ѝ се позовава на близост с партията на Ангела Меркел в Германия (ХДС). Но двете

партии имат съвършено различна генеалогия и съдържание. ХДС възниква след края на Втората световна война като проект за демократизиране на германската десница, компрометирана от подкрепата за нацисткия режим. Подобна е ситуацията и в Италия. ГЕРБ по никакъв начин не се самоопределя като посткомунистическа партия, напротив, опитва се да се представи като принципно антикомунистическа, но все пак различна от „сините“ антикомунисти. Всъщност партията на Бойко Борисов се самопредставя и изглежда е „партия за всички“ (в смисъла също така и на catch all). Показателна е също и настояването в Програмата, че ГЕРБ е „най-голямата“ десноцентристка партия и член на „силата с най-голямо влияние“ в Европейския парламент. Позоваването на силата, мощта, големината, е чест елемент в публичния дискурс на лидерите на ГЕРБ.

С появата си ГЕРБ се позиционира в център-дясното пространство, като бърза да получи признание и от ЕНП (това бързо признание, въпреки неудоволствието на дотогавашните български членове в ЕНП като СДС и ДСБ, е типично за тази европейска партия, която приема всеки кандидат, имащ потенциал да печели избори). Но дори тази политическа идентичност е възприета прагматично, без особен ентузиазъм. Разбира се с присъщите на българския политически живот комични ситуации, като заявлението на Бойко Борисов, че е потомствен антикомунист, защото пращало му „е бил убит от комунистите“⁵. Ако вникнем повече в партийната програма на ГЕРБ, ще се убедим, че тя възпроизвежда много идеи от европейската християндемократия, но също е и компилация на десни и леви идеи. Като политически профил ГЕРБ е продължение на НДСВ – по същество центристка партия без ярка идентификация наляво или надясно с популистски дискурс. Последното тук разбирам най-вече като противопоставяне между „обикновените хора“ и „корумпираните елити“ (иначе популизъм най-често се употребява в отрицателен, критичен смисъл)⁶.

И все пак, ако бъде сравнена с другите десни и десноцентристки проекти в България като късното СДС, ДСБ или НДСВ, ГЕРБ е специфична организация. По замисъл се доближава до проекта НДСВ, но е в много по-голяма степен „народна партия“, с което се доближава и до самоназоваването на БКП през късния социализъм като „общонародна партия“.

В аналитичните текстове на изследователите ГЕРБ най-често се дефинира като умерено популистка, която по-скоро избягва да се дефинира твърдо като лява или дясна, макар и да се позовава на членството си в ЕНП и християнските си ценности. Светлозар Андреев дефинира ГЕРБ като популистка, но неотхвърляща демокрацията партия, т.е. „умерено популистка“, за разлика от „протестните популисти“, които за крайни. Авторът на една от първите публикации, посветени на типологията на популизма в България, поставя ГЕРБ в една група с партии като „Гергьовден“, БББ и НДСВ, но ги разграничава от „Атака“ и РЗС (Андреев 2007: 5, 16).

---

⁵ Вж.

http://www.dnevnik.bg/bulgaria/2014/02/01/2232806_edno_naum_boiko_borisov_si_spomnina_za_svoia_dia_do_v/

⁶ Тук нямам място за по-обширно позоваване на изследванията на популизма и в частност в България, но ще спомена автори като Георги Карасимеонов, Анна Кръстева, Даниел Смилов, Иван Кръстев, Евгений Дайнов, Светослав Малинов, Атанас Ждребев, Светослав Андреев. Както и наскоро защитените докторски дисертации на Исидора Димова в УНСС и на Мария Матеева в Париж върху типологията и природата на българския популизъм.

В своята пространна студия „Българският популизъм: щрихи към портрета“ Анна Кръстева, която също приема, че ГЕРБ са представител на „мек“ популизъм, ги разграничава от НДСВ: „Популизмът на Бойко Борисов е противоположен по стил на този на Симеон, но близък по вид. Ако Симеон е аристократично изискан, Борисов е простонародно обикновен. Ако Саскобурготски се държи като цар, гледащ на народа от своята кула от слонова кост, Борисов се държи като човек от народа.“ (Кръстева, 2013) Иван Кръстев също обръща внимание на различията между ГЕРБ и НДСВ: „В своя генезис *проектът ГЕРБ* беше обратното на това, което направиха царят и НДСВ. Докато царят се опитваше да бъде фигура на консенсуса, Борисов атакуваше консенсуса на елита и се солидаризираше с гледната точка на човека на улицата. Докато царят мислеше, че националният лидер трябва да е надпартиен, Борисов се държеше като лидер на ГЕРБ и именно като такъв общуваше с другите партии.“ (Кръстев 2015)

ГЕРБ се квалифицира и по друг критерий – като „управленска“, т.е. неидеологическа партия. Това се споделя от Анна Кръстева в интервю от октомври 2015 г.: „Най-значителната тенденция е преходът от идеологически към управленски партии: усилват позиции партиите с управленски профил ГЕРБ и ДПС; по-скромни остават позициите на идеологически партии като БСП, РБ.“ (Кръстева 2015) Всъщност много автори, които изследват популизма, подчертават, че това не е специфична идеология, че популистките партии са неидеологически, що се отнася до споделящите „мек популизъм“. Зад употребената дума „управленски“ стои разбирането, че такава партия като ГЕРБ се представя също и като технократска, умееща да управлява, но отказваща да участва в безплодни идеологически спорове. В някакъв смисъл това е и същината на този тип популизъм – няма нужда от социални проекти, има нужда от мениджмънт на обществото, т.е. от управление на наследената ситуация (статуквото). В студия от 2011 г. Михаил Мирчев също квалифицира ГЕРБ като популистка (не и класова) партия, която обаче има бъдеще, ако успее да заеме раздробеното и свиващо се пространство на десните партии в България. (Мирчев 2011).

Много по-негативна е квалификацията на ГЕРБ от Евгений Дайнов, автор на книгата „Варварите. Управлението на ГЕРБ (2009-2013)“, по повод първия мандат на Бойко Борисов: „ГЕРБ упражняваше властта на принципа *всичко е лично*. Простащината, дебелацинната и грубата сила бе издигната в култ.“ (Дайнов 2013а) В интервю за агенция Offnews той обяснява, че ГЕРБ не са леви, не са и десни, не са и политическа партия, „аналитичният инструментариум на политическата наука и икономическата не може да хване спецификата на ГЕРБ“. Според него разбирането на природата на ГЕРБ е възможно с позоваване на противопоставянето на варварство и цивилизация от Аристотел – ГЕРБ е надмощие на незачитащите правилата (варварите) над подреденото цивилизовано общество. (Дайнов 2013б).

ГЕРБ се появява като типичен лидерски проект на Бойко Борисов, който прави забележителна политическа кариера от телохранител на висши държавници (Тодор Живков, Симеон Саскобурготски) до главен секретар на МВР, кмет на София, министър председател.⁷ Политическата партия ГЕРБ е изградена йерархично, като според устава ѝ Националното събрание (свиквано най-малко веднъж на 4 години) избира за мандата си 11-членна Изпълнителна комисия. В сравнение с повечето други масови партии (БСП, ДПС, СДС) ГЕРБ има

---

⁷ Тук не е мястото да коментирам многобройните вече журналистически разследвания за предполагаемите връзки на Бойко Борисов с организираната престъпност в началото на прехода в България (виж например книгите на Георги Стоев, Антон Тодоров, Григор Лилев и други).

централизирана структура – властта е съсредоточена в изпълнителната комисия и председателя, няма орган като националния съвет на БСП или СДС, които контролират изпълнителното тяло и са между него и националния конгрес или събрание. Най-важните решения в ГЕРБ се взимат от лидера Бойко Борисов, което като практика съществува и в други политически партии изградени на персоналистки принцип.

Изпълнителната комисия има големи правомощия (чл. 36 от Устава на ГЕРБ): изготвя бюджета и се разпорежда с имуществото; приема и изключва членове на партията; определя кандидатите на ГЕРБ за изборните длъжности, включително избираните от Народното събрание; организира провеждането на изборите; определя и утвърждава и може да освобождава областните и общинските ръководства на партията. Когато става дума за орган с много малко членове (само 11, от които председателят и тримата му заместници са по право), и липсва по-широк представителен орган на членската маса освен свикването на четири години Национално събрание, очевидна е централизираната структура на партията.

Показателно е, обаче, че ГЕРБ увеличава членовете си от 22 000 през 2009 г. на повече от 71 000 през 2012 г. (Канев, Тодоров 2014: 232) Присъствието на организациите на партията е вече повсеместно, като трябва да се отбележи, че в повечето случаи организационните ядра на бъдещата партия в различните общини са съставени от бивши военни или полицаи. Така е обяснимо, защо в една сравнително многобройна партия спазването на йерархията е преобладаващ стил на партийния живот. Става въпрос за разпространен етос на вътрешните отношения, който изисква да се следва лидера, независимо от това, дали е прав или не. Стилът на едноличното решение е показателен за ГЕРБ – лидерът има последната дума. Но това не значи, че партията е монолитна, защото нейната разнородност пречи. Възможни са всякакви „своеволия“ на отделни партийни равнища, но при нужда те бързо биват ликвидирани и виновните понасят отговорност.

Като обновено и променено продължение на НДСВ, новата партия ГЕРБ заема специфично място сред българските избиратели. Профилът на тяхното избирателно тяло е в буквалния смисъл на думата „среден“ – трудно се забелязват никакви специфични отличителни черти, като например преобладаване на определена социално-професионална, възрастова, религиозна или етническа група. Средният избирател на ГЕРБ е „средният гражданин“. Като идеологически самоидентификации по класическата скала ляво-дясно, избирателите на ГЕРБ се разпределят равномерно по цялото пространство, без да заемат по-видима позиция.

Още през 2009 г. изследване на „Алфа рисърч“ показва, че „привържениците на ГЕРБ се открояват не само с разнороден социален профил, но и със значителна политическа хетерогенност“. (Петрова 2009)

Трите таблици по-долу, резултат от изследване на „Сова-Харис“ от април 2013 г. по поръчка на проекта на НБУ „Качество на демокрацията в България“, показва тази картина на средния избирател на ГЕРБ по образование, възраст и социален статус.

Таблица 2: Образователен профил на избирателите на политическите партии (2013 г.)

	Висше, полувисше	Средно	Основно	По-ниско от основно
ГЕРБ	31,1%	63,3%	4,9%	0,7%
БСП	22,5%	60,2%	16,2%	1,0%
ДПС	6,6%	50,8%	39,3%	3,3%
Средно	27,8%	60,0%	11,5%	0,7%

Таблица 3: Социо-професионален статус на избирателите на политическите партии (2013 г.)

	Работодател	Управленски кадър	Служител, чиновник	Работник	Учещ	Безработен	Пенсионер
ГЕРБ	6,7%	2,2%	30,2%	27,6%	4,1%	6,3%	20,5%
БСП	7,3%	0,5%	13,6%	19,4%	1,6%	3,7%	51,8%
ДПС	6,5%	4,8%	9,7%	32,3%	3,2%	21,0%	22,6%
Средно	6,9%	2,5%	21,7%	27,1%	3,6%	10,6%	26,1%

Таблица 4: Възрастов профил на избирателите на политическите партии (2013 г.)

	18-30	31-40	41-50	51-60	61+
ГЕРБ	22,8%	19,0%	21,6%	16,8%	19,8%
БСП	6,3%	9,4%	9,4%	21,5%	53,4%
ДПС	17,7%	14,5%	21,0%	22,6%	24,2%
Средно	20,8%	17,2%	17,0%	18,9%	26,1%

Привържениците на ГЕРБ имат средния профил на националния електорат с малки изключения, те присъстват по-слабо сред по-ниско образованите категории и сред най-възрастните (пенсионерите), преобладават относително сред служителите и чиновниците. Но такива особености не са много ярко видими, за разлика, например, от електоратите на други две масови партии като БСП и ДПС. Накратко, избирателите на ГЕРБ представляват почти съответстваща извадка на целия избирателен корпус.

Така ГЕРБ не е специфично партия на работниците или собствениците, на гражданите или селяните, на образованите или на безработните. Тя, по своя социален профил, изглежда „партия на всички“, което значи и партия на никой поотделно. Типична catch-all партия, без специфичен социален профил и социален апел. За разлика от християндемократическите партии, например, тук липсва особено позоваване на религията, няма и специфична връзка с православната църква. Партия на „средния човек“, който няма дълготрайни политически привързаности или ясни политически идеи, но е склонен да подкрепи „себеподобни“, които са успели някак си да се издигнат над средното равнище и по този начин да изпъкнат напред.

Донякъде именно това е една от причините за продължаващата политическа хегемония на ГЕРБ, която може да продължи дотогава, докато някой друг със същия профил не предложи нещо ново на уморената публика. Подобни характеристики има и партията на Берлускони в Италия, поне докато беше управляваща. Става дума за партии, които представляват „извадка“ на цялото общество, нещо, в което ГЕРБ вече е успяла да се превърне.

Слаби опоненти, слаби конкуренти

Но не само собствените характеристики на ГЕРБ обясняват политическата им хегемония. Друго възможно обяснение е състоянието на техните опоненти, както и наличието на алтернатива, която да бъде възприета като различна или заместваща. Когато бунтовете и протестите от февруари 2013 г. предизвикаха оставката на правителството на Бойко Борисов, мнозина очакваха, че на предсрочните избори през май ГЕРБ ще понесе катастрофална загуба, а тогавашната опозиция и най-вече БСП ще се възползва значително от това. Това не се случи. Наистина, ГЕРБ е загубила през 2014 г. почти 600 000 избиратели в сравнение с 2009 г., но остана първа по брой на получените гласове. Основният им опонент – БСП – получи почти 200 000 гласа повече от 2009 г., но остана втора. Защото не успя да убеди достатъчно избиратели, че е действителна алтернатива на ГЕРБ, нещо много по-различно.

Реформаторският блок от своя страна, остър критик на ГЕРБ през 2013 г., се включи в правителственото мнозинство и остана разделен по въпроса за продължаването на подкрепата за Бойко Борисов (ДСБ се обяви за опозиционна партия, оставайки в Реформаторския блок и запазвайки своя министър в правителството).

Така се очертава парадоксалната ситуация ГЕРБ да бъде вече няколко избори поред начело по брой на подадените гласове. Парадоксална, защото като цяло на всеки пореден избор ГЕРБ не се сблъсква със санкцията на вота, напротив, електоралното му тяло се стабилизира на около 1 милион избиратели, които са склонни да поддържат подкрепата си, въпреки многото събития, които обичайно предизвикват гражданска санкция. Най-общо критичните събития са свързани

с полицейското насилие⁸, зрелищните арести⁹, партийните зависимости в съдебната система¹⁰, подслушванията¹¹, лобисткото законодателство¹², едноличните решения на ръба на закона¹³, поощряването на самоуправството¹⁴.

Това произвежда ситуация, в която гражданите, дори ако са недоволни, не виждат алтернатива на управлението на ГЕРБ. Според изследване на социологическата агенция „Екзакта“¹⁵ от май 2016 г. 61% от запитаните твърдят, че управлението на ГЕРБ няма алтернатива сред парламентарно представените партии, но така мислят и 86% по въпроса „Има ли алтернатива на управлението на ГЕРБ сред партиите извън парламента?“. Според данните от същото изследване, 58% от запитаните са убедени, че второто правителство на ГЕРБ ще изкара мандата си (до 2018 г.), докато 26,5% биха гласували отново за ГЕРБ. (Екзакта, 2016) Друго демоскопско изследване на „Сова-Харис“ от април 2016 г. посочва, че „ГЕРБ увеличава поддръжката си като навлиза в центристкото пространство, докато БСП не успява изцяло да ангажира дори хората с леви убеждения“. Алтернативата на ГЕРБ изглежда далечна, а политическата му хегемония се затвърждава. (Сова-Харис, 2016)

Изследването на „Сова-Харис“ задава въпроса и за идейната самоидентификация на гражданите. Според резултатите му „близо 30 на сто от българите определят политическите си възгледи като центристски, 25.4% като десни, 21 на сто като леви, а над 26% не могат да се определят.“¹⁶ Заключение на „Сова-Харис“ се потвърждава и от изследване на Института за модерна политика (ИМП), проведено през 2014 г. Според него по скалата ляво-център-дясно, „29 % от респондентите твърдят, че са „десни“, 49% се самоопределят като „центристи“, и 22 % - като „леви“ (ИМП 2014), а по скалата национализъм-глобализъм 18% се определят като националисти, 73% като умерени и 9% като глобалисти. Също така 56% не се определят нито като симпатизиращи на комунизма (17%), нито като антикомунисти (27%). Ако наблюдаваме идеологическите послания на ГЕРБ (доколкото ги има) те се вписват добре в едно мнозинство

---

⁸ Това обвинение е по-често през мандата на първото правителство на Бойко Борисов (2009-2013), в което министър на вътрешните работи е Цветан Цветанов.

⁹ Например на бившия военен министър Николай Цонев (2012 г.), на Борислав Гуцанов във Варна (2010 г.), на бившия шеф на Фонда за лечение на деца Павел Александров (2016 г.) или полицейското нахлуване в дома на семейство Мустафови в Кърджали (2010 г.).

¹⁰ Например отстраняването на бившият градски прокурор на София Николай Кокинов заради изтекли разговори от април 2013 г. между него, Бойко Борисов и бившия земеделски министър Мирослав Найденов. Както и случаят на „двете каки“ или „Яневагейт“, при който бяха отстранени от длъжност две съдийки от СГС – Владимир Янева и Румяна Ченалова (2015 г.). Същото се отнася и до тефтерчето на бившия ръководител на комисията за борбата с конфликта на интереси Филип Златанов, от които става ясно, че е следвал политически указания от страна на висши политици.

¹¹ Бившият вътрешен министър на ГЕРБ Цветан Цветанов беше обвинен, а после оневинен, за липса на контрол върху мобилните подслушвания през 2010-2013 г.

¹² Например поправката „Витоша ски“ в Закона за горите от ноември 2011 г. Или непроведеното разследване за обвинението в лобизъм към бившия председател на СОС Андрей Иванов от ГЕРБ.

¹³ Като например едноличното прекратяване от страна на Бойко Борисов на многобройни обществени поръчки през февруари 2016 г. заради подозрения в корупция.

¹⁴ През април 2016 г. премиерът Бойко Борисов отправя похвала към Динко Вълев за дейността му по залавянето и задържането на незаконни имигранти. После се отказа от похвалите, след бурната реакция на правозащитници.

¹⁵ Частен наследник на агенцията към Народното събрание НЦИОМ, наскоро закрыта.

¹⁶ Данните му не са публикувани цялостно, има само отделни публикации с числа:

<http://www.dnes.bg/obshtestvo/2016/04/05/gerb-dyrpa-i-desni-glasove-bsp-ne-mobilizira-i-svoite.298420>.

от умерени центристи и умерено-десни избиратели, които не са антикомунисти, но същевременно не отблъсква и умерено леви, които имат известна носталгия по комунизма.

ГЕРБ е умерено консервативна центристка партия, защото се опира не на специфична, още по-малко християнска, консервативна идеология, а на народния консерватизъм. Тя е и умерено популистка, защото предпочита да не изпада в крайностите на радикалния националпопулизъм, оставайки чувствителна към много националистически идеи. Това е партия на технократското управление, привидно освободено от идеологически рамки, но в крайна сметка насочено към запазване на установените политико-икономически отношения. ГЕРБ са проевропейска партия заради силната си привързаност към германския ХДС, но често заема умерено евроскептични позиции. И най-сетне, ГЕРБ са умерено-популистка партия, защото приемат популизма не само като стил, но и като идейна рамка на една отворена към всички всенародна партия. В някакъв смисъл ГЕРБ влиза в ролята на такива партии като Индийският национален конгрес и японската Либерално-демократическа партия, които печелят почти всички избори в продължение на няколко десетилетия след края на Втората световна война – партии на всички социални слоеве, страти и касти. ГЕРБ има и други аналози като политическо присъствие на хегемонна сила – партията „Единна Русия“ на Владимир Путин и Партията на справедливостта и развитието на Реджеп Таип Ердоган. И двете партии се опират на харизмата на своя лидер, но и двете партии не изглеждат възможни без лидера си.

Една от основните причини за тази стабилност на електоралната подкрепа за ГЕРБ е и слабостта на техните политически опоненти, невъзможността да се произведе достатъчно приемлива алтернатива на управлението на Бойко Борисов. Като „партия на властта“ ГЕРБ привлича и много конформисти, които просто се възползват от ситуацията. Но и самите поддръжници на ГЕРБ не споделят никаква обща идеологическа програма, нямат никаква обща визия за бъдещето, не споделят общ политически проект. Не случайно основна ценност, разпространявана в много от партийните документи и дискурси, е стабилността или предотвратяването на резките промени. Може да се каже, че една от опорите на влиянието на ГЕРБ в днешното българско общество е страхът от рязката промяна след натрупването на толкова много разочарования от неосъществените докрай очаквания от радикалните промени след 1989 г.

Библиография

Андреев, С. 2007. Видове популистски партии и бъдещето на демокрацията в България. *Политически изследвания*, 4: 3–30.

Дайнов, Е. 2013. *Варварите. Управлението на ГЕРБ (2009-2013)*. Милениум.

Дайнов, Е. 2013. Евгений Дайнов: Варварите. Управлението на ГЕРБ от 2009 - 2013 г. Интервю за *агенция Offnews*. 17 април 2013. http://offnews.bg/news/Interviu_66/Evgenij-Dajnov-Varvarite-Upravlenieto-na-GERB-ot-2009-2013-g_183304.html.

Екзакта. 2016. *Обществено политически нагласи. Национално представително изследване, проведено по метода на полустандартизираното интервю в периода 25-31 май 2016 г.* http://exakta.bg/?page_id=42.

Ждребев, А. 2016. Българският академичен дебат за популизма. *Реторика и комуникации*, 23, <http://rhetoric.bg/>.

Институт за модерна политика (ИМП). 2014. Електорални нагласи в началото на кампания „Парламентарни избори 2014“. *Агенция Cross*, 4 септември 2014. <http://www.cross.bg/respondentite-glasivat-proychvaneto-1428793.html>

Канев Д., Тодоров, А. (съст. и ред.) 2014. *Качество на демокрацията в България*. Изток-Запад.

Кръстев, И. 2007. Популистският момент. *Критика и хуманизъм*, 23, 107 – 113.

Кръстев, И. 2015. „Вторият“ Борисов откри дискретния чар на трудните коалиции. *Mediapool*, 8 август 2015. <http://www.mediapool.bg/ivan-krastev-vtoriyat-borisov-otkri-diskretniya-char-na-trudnite-koalitsii-news237728.html>.

Кръстева А. 2015. Засилва се влиянието на управленски тип партии - ГЕРБ и ДПС. Интервю на Аделина Делийска. *Front*, 27 октомври 2015. <http://www.front.bg/analizi/u-nas/prof-anna-krysteva-zasilva-se-vlijanieto-na-upravleniski-tip-partii-gerb-i-dps>.

Кръстева, А. 2013. „Българският популизъм: щрихи към портрета“. В: Анна Кръстева. *Блог за политика, е-гражданственост и миграция*. <https://annakrasteva.wordpress.com/page/19/>.

Малинов, С. 2007. Размисли за българския популизъм. *Critique and Humanism Journal*, 23: 71 – 84.

Мирчев, М. 2010. „Динамика на партийния рейтинг: поуки и предизвикателства“. В: *Политологията като наука и академична дисциплина в България: състояние, проблеми, перспективи*. Сборник от Юбилейна международна конференция по повод на 20 години от създаването на катедра „Политология“ в УНСС. 5-6 ноември 2010. Университетско издателство „Стопанство“, 212-223.

Петрова, Г. 2009. За два мандата повече, или битката за двеста хиляди гласа (Застой в подкрепата за ГЕРБ и БСП, силна мобилизация в редиците на ДПС). *Изследване на Alpha Research*, 5 юни 2009. http://alpharesearch.bg/bg/socialni_izsledvania/socialni_publikacii/za-dva-mandata-poveche-ili-bitkata-za-dvesta-hilyadi-glasi.701.html.

Смилов, Д. 2008. Популизмът като идеология. *Политически изследвания*, 1: 21–44.

Сова Харис. 2016. ГЕРБ увеличава поддръжката си като навлиза в центристкото пространство, докато БСП не успява изцяло да ангажира дори хората с леви убеждения. *Агенция „Фокус“*, 5 април 2016. <http://www.focus-news.net/news/2016/04/05/2219918/sova-haris-gerb-velichava-poddrzhkata-si-kato-navliza-v-tsentriskoto-prostranstvo-dokato-bsp-ne-uspyava-iztsyalo-da-angazhira-dori-horata-s-levi-ubezhdeniya.html>.